

APIBENDRINIMAI IŠ DISKUSIJŲ SU FARDELLA

[1690 M. KOVAS (?)]

APIE DALYKŲ GRANDINĘ, KŪNUS, SUBSTANCIJAS IR IŠANKSTINĮ LĖMIMĄ

Venecija, 1690 m. kovas

Su Mažesniųjų brolių ordino tėvu Michelangelo Fardella aptariau keletą savo metafizinių idėjų, nes pastebėjau, kad jis prie savo matematinio dalykų pažinimo pridėjo ir abstrakčius apmąstymus bei su dideliu įkarščiu siekė tiesos. Ta proga jis, išklauses mano mintis, namie, pridėdamas abejones, susirašė keletą teiginių, kad geriau atsimintų ir apimtų, ką aš esu pasakęs. Taip jau atsitiko, kad jis man jas perdavė ištyrinėti.

Pirmas teiginys

Nuo pat pradžių Dievas žinojo ir lėmė ne tik begalinę dalykų grandinę, bet ir begales *galimų* pačių dalykų veiksmų, jausmų ir pasikeitimų derinių; įskaitant ir laisvus atskirų sukurtų protų veiksmus.

Tėvo abejonė

Nepakankamai suprantu, koku būdu toks išankstinis Dievo žinojimas ir lėmimas gali būti suderintas su žmogaus proto laisve.

COMMUNICATA EX DISPUTATIONIBUS CUM FARDELLA

[MÄRZ 1690 (?)]

DE SERIE RERUM, CORPORIBUS ET SUBSTANTIIS, ET DE PRAEDETERRINATIONE

Venetiis Martii 1690

Communicavi Ro. Patri Mich. Fardellae Ordinis Minorum cogitationes meas Metaphysicas complures, quod eum cognitioni Matheseos rerum quoque intelligibilium meditationem adjunxisse, et magno veritatem ardore prosequi viderem. Ipse igitur percepta sententia mea sibi domi propositiones quasdam literis consignavit memoriae causa, ut quae a me audierat complecteretur, adjunctis dubitationibus, quae ita habent, ut ipse mihi ad examinandum communicavit.

Propositio 1

Deus ab initio non tantum infinitam rerum seriem, verum etiam infinitas combinationes *possibiles* actionum passionum mutationumque ipsarum rerum praescivit et praedeterminavit, quemadmodum ipsa eventa libera singularum Mentium creatarum.

Dubium R. Patris

Non satis intelligo quomodo hujusmodi Dei praescientia et praedeterminatio cum humanae Mentis libertate conciliari valeat.

Šitaip kad ir ką žmogus padarytų, jis tai padarytų būtinai ir dėl neišvengiamos, tarsi nulemtos, priežasties. Jei žmogaus prote nėra jokios savęs paties lėmimo galios (*virtus*) ir jis yra nulemtas kažko kito, tada jis tikrai neparodo nieko, išskyrus Dievo laisvę. Toks dieviškas išankstinis lėmimas nėra akivaizdus, pavyzdžiui, galima abejoti, ar tikrai laisvų ateities [veiksmų] atžvilgiu Dieve glūdi toks išankstinis žinojimas. Be to, neatrodo, kad toks Dievo išankstinis žinojimas yra būtinus – kas sutrukdytų Dievui taip sukurti žmonių protus, tiek laisvai veikiant, tiek svarstant, kad jų laisvų veiksmų nei iš anksto nulemtų, nei žinotų.

Paaiškinimas

Reikia atskirti galimas dalykų grandines nuo esamų. Iš begalybės galimų Dievas išrenka vieną Visatos grandinę, susidarančią iš begalybės substancijų, kurių kiekviena išlaiko begalinę veiksmų grandinę. Juk jei Dievas nebūtų iš anksto aktualios dalykų grandinės žinojęs ir nulėmęs, tuomet išeitų, kad jis nepakankamai ją apsvarstė ir išsirinko dalyką, kurio pats pakankamai gerai neperžvelgė. Taip pat negalima iš kitų [dalykų] išskirti proto veiksmų, nes jie sudaro dalį dalykų grandinės ir turi tokį stiprų ryšį su visais kitais [dalykais], kad be jo negalima tobulai jų suprasti, ir kadangi visa sutvarkyta grandinė įtraukia tęstinumo taisyklę arba eigos dėsnį, tai Dievas, apžvelgęs bet kurią grandinės dalį, joje mato visus prieš tai buvusius ir būsimus dalykus. Tačiau dėl to nėra atimama proto laisvė. Kaip jau seniai pastebėjo šv. Augustinas, Tomas Akvinietis ir kiti mokyti vyrai, viena yra neklystamas tikrumas, o kita – absoliutus būtinumas. Aišku, kad atsitiktinių ir net laisvų ateities dalykų teisingumas arba klaidingumas yra

Hoc modo enim quicquid homo ageret, necessario [in]evitabili et velut fatali quadam ratione ageret. Si in humana Mente non esset virtus quaedam se determinandi a se ipsa, sed ab alio determinaretur, non profecto ad extra Dei libertatem repraesentaret. Non est evidens hujusmodi praedeterminatio, sicuti dubitari potest an vere detur in Deo haec praescientia respectu futurorum liberorum. Nec videtur haec praescientia Dei necessaria, quid obstat enim ita Deum humanas mentes libere in manu consilioque suo constituisse, ut neque determinaverit neque praesciverit eorum eventa libera.

Declaratio

Distinguendum est inter rerum series possibles et actuales. Deus ex infinitis possibilibus elegit seriem quendam universi constantem ex infinitis substantiis, quarum unaquaeque infinitam operationum seriem exhibet. Quod si autem Deus non praescivisset nec praeordinavisset rerum actualium seriem, sequeretur eum causa non satis cognita judicasse, ac rem non satis sibi perspectam elegisse. Neque excipi a caeteris possunt actiones Mentium liberae, quoniam partem seriei rerum faciunt, magnamque cum caeteris omnibus connexionem habent, ita ut unum sine alio perfecte intelligi non possit. Et cum omnis series ordinata involvat regulam continuandi seu legem progressionis, ideo Deus qualibet parte seriei perspecta omnia praecedentia et sequentia in ipsa videt. Neque tamen inde mentium libertas tollitur. Aliud enim est certitudo infallibilis aliud absoluta necessitas, quemadmodum S. Augustinus et D. Thomas, aliique viri docti dudum agnovere. Certe futurorum contingentium

nulemtas, net jei įsivaizduotume, kad jie yra nežinomi. Todėl išankstinis Dievo žinojimas ir sutvarkymas neatima laisvės. Taip pat reikia žinoti, kad protas yra ne kito, o pats savęs nulemiamas ir nėra jokios hipotezės, kuri labiau pritartų žmogaus laisvei, nei mūsų. Juk (kaip matyti iš tolesnių svarstymų) viena sukurta substancija kitos tiesiogiai nepaveikia ir kiekvienas protas savo veiksmus išveda iš savo pagrindo, net jeigu jo prigimtis nuo pat pradžių būtų taip sutvarkyta, kad jo veiksmas sutartų su visų kitų dalykų veiksmis.

Antras teiginys

Begalinės dalykų ir pasikeitimų grandinės taip tarp savęs sutinka ir susijungia tokiu santykiu, kad bet kuri iš jų tobulai dera su kiekviena kita, ir atvirkščiai.

Dėl to kiekvienas dalykas su visa Visata yra šitaip sujungtas ir vienas vieno dalyko modas taip apima tvarką bei savo santykį su kiekvienu kitu, kad bet kuriame viename vieno dalyko mode Dievas aiškiai ir tiksliai mato visą Visatą, tarsi ji būtų ten įpinta arba įrašyta. Todėl, kai suvokiu dalyką arba jo modą, visuomet neaiškiai suvokiu ir visą Visatą, ir kuo tobuliau suvokiu vieną dalyką, tuo man pasirodo daugiau kitų dalykų ypatybių.

Iš šios aukščiausios dalykų darnos kyla visos Visatos harmonija ir didžiausias grožis, kurie mums atskleidžia aukščiausiojo kūrėjo galią ir išmintį.

Šiam teiginiui nebuvo pateiktas joks prieštaravimas. Galbūt dėl to, kad ankstesnė abejonė užplūsta ir jį, o gal dėl to, kad atrodo, jog, išsprendus ankstesnę abejonę, jis visai atitiktų protą.

etiam liberorum determinata esset veritas vel falsitas, etsi ignota fingeretur. Itaque Dei praesentia, adeoque praedeterminatio libertatem non tollit. Caeterum sciendum est Mentem non ab alio determinari sed a seipsa, neque ullam esse Hypothesin quae magis quam nostra faveat humanae libertati. Quoniam (ut ex sequentibus patet) una substantia creata in aliam non influit, adeoque Mens omnes suas operationes ex proprio suo fundo educit, licet ita ordinata sit ejus natura ab initio ut operationes ejus cum caeterarum rerum omnium operationibus conspirent.

Propositio 2

Rerum mutationumque infinitae series ita sibi respondent et tanta proportione connectuntur, ut quodlibet eorum caeteris omnibus perfectissime consentiat et e converso.

Hinc quaelibet res cum toto universo ita connectitur et unus rei unius modus ita ordinem atque respectum involvit ad singulos aliarum rerum modos, ut in qualibet imo in unico unius rei modo Deus clare et distincte videat universum veluti implicatum et inscriptum. Unde cum unam rem aut unum modum rei percipio semper confuse totum universum percipio; et quo perfectius unam rem percipio, eo plures aliarum rerum proprietates mihi inde innotescunt.

Et ex hac rerum summa consonantia etiam totius Universi Harmonia ac pulchritudo maxima oritur, quae summi opificis vim et sapientiam nobis exhibet.

Contra hanc propositionem nulla formata fuit objectio. Sive quod praecedens dubium et in ipsam redundaret, sive quod priore dubio sublato rationi admodum consentanea videretur.

Kūnas yra ne substancija, o substancijų rinkinys, nes visada yra toliau dalus ir kiekviena jo dalis visada turi kitą dalį iki pat begalybės.

Tai prieštarauja tam, jog kūnas būtų vientisa substancija, nes būtinai įtraukia begalinį daugialypumą arba begalę kūnų, kurių kiekvienas vėl apima begalybę substancijų.

Taigi, be kūno arba kūnų, privalo būti substancijos, kurios išlaiko tikrą vientisumą, nes juk jei esama daugybės substancijų, tai būtina, kad būtų ir išties viena substancija. Kitaip tariant, jei esama daugybės sukurtų esinių, tai būtinai turi būti kažkoks tikrai vientisas sukurtas esinys. Esinių daugybė gali egzistuoti ir būti suprasta tik jei pirma suprantame vientisą esinį, į kurį daugialypumas būtinai atsiremia.

Todėl jei nebūtų nedalių substancijų, tai kūnai būtų netikri, atėmus bet kokį sudėties pagrindą, jie būtų tik pasirodymai arba reiškiniai, kaip vaivorykštė.

Tačiau dėl to nereikia sakyti, kad nedali substancija įeina į kūno sudėtį kaip dalis. Greičiau jau kaip vidinė ir esminė būtinybė (*requisitum internum essentiale*). Panašiai kaip taškas, nors nėra sudėtinė linijos dalis ir priklauso kitai rūšiai (*heterogeneum*), vis tiek yra būtinai reikalingas, kad linija egzistuotų ir būtų suprantama.

Kadangi aš tikrai esu vientisa ir nedali, į daugį neišskaidoma substancija bei išliekantis ir nuolatinis savo veiksmų bei potyrių subjektas, tai už organinio kūno būtinai visada yra išliekanti atskira substancija, besiskirianti savo rūšimi nuo kūno prigimties. Juk kūnas yra nuolatiniam savo dalių kitime, niekada neišlieka tas pats ir nuolatos keičiasi.

Corpus non est substantia sed aggregatum substantiarum, cum semper sit ulterius divisibile, et quaelibet pars semper aliam partem habeat in infinitum.

Unde repugnat corpus esse unicam substantiam cum necessario in se involvat infinitam multitudinem, seu infinita corpora quorum quodlibet rursus infinitas substantias continet.

Ergo praeter corpus aut corpora necesse est dari substantias quibus vera competat unitas, etenim si dantur plures substantiae, necesse est quod una vere substantia detur. Vel quod idem est, si plura Entia creata dantur, necesse est quod detur aliquod Ens creatum vere unum. Nequit enim intelligi aut subsistere Entis pluralitas, quin primo intelligatur Ens unum ad quod necessario referatur multitudo.

Hinc nisi dentur substantiae quaedam indivisibiles corpora non forent realia, sed apparentiae tantum seu phaenomena sicut Iris, sublato quippe omni compositionis fundamento.

Interim non ideo dicendum est substantiam indivisibilem ingredi compositionem corporis tanquam partem, sed potius tanquam requisitum internum essentiale. Sicut punctum licet non sit pars compositiva lineae sed heterogeneous quiddam, tamen necessario requiritur ut linea sit et intelligatur.

Hinc cum Ego vere sim unica substantia indivisibilis in alias plures irresolubilis permanens et constans subjectum mearum actionum et passionum, necesse est dari praeter corpus Organicum substantiam individuum permanentem toto genere diversam a natura corporis, quod in continuo fluxu suarum partium positum, nunquam idem permanet, sed perpetuo mutatur.

Taigi, žmogus turi ne tik kūną, bet ir nemirtingą nekūninę substanciją, kurios negalima išskaidyti į dalis.

Be to, sielos ir kūno sąjunga glūdi tobuliausioje jų dermėje, dėl kurios judesiu grandinė taip atitinka minčių grandinę, kad nei fiziškai kūnas, nei dėl kūno Dievas nepakeičia minčių, savaime gimstančių iš proto prigimties, grandinės ir nesukuria joje nieko naujo. Greičiau pati siela savo substancijos galioje atranda tokius veikimo būdus, kurie pagal pagrindinius gamtos dėsnius sutampa su kūno judesiais. Todėl tikra, kad vieną sielos arba kūno modą seka kiti kūnų arba sielų modai. Vienos substancijos poveikis kitai yra ne kas kita, kaip vienos substancijos veiksmas, kurį pagal visuotinės darnos galią seka kitos substancijos veiksmas.

Dėl to atrodo tikėtina, kad laukiniai gyvūnai, kurie yra tikri mūsų analogai, o panašiai ir augalai, daugeliu atžvilgiu primenantys gyvūnus, susidaro ne tik iš kūniško pagrindo, bet ir iš sielos, dėl kurios laukinis gyvūnas arba augalas yra laikytinas vientisa, nedalia ir išliekančia substancija ir savo veiksmų subjektu. Nors vaizduotė neleidžia to suvokti, protas kuo geriausiai supranta. [Parašėte: Manau, kad yra tikėtina, jog gyvūnai ir augalai turi sielą (*esse animata*), tačiau negali tvirtai ko nors teigti apie kokį nors kitą konkretų kūną, išskyrus žmogaus, kurio turiu giliausią patyrimą. Vis dėlto drįstu tvirtinti, kad juose glūdi sielą turintys arba jiems analogiški kūnai arba substancijos].

Tokios sielos niekada neišnyksta. Kai atrodo, kad išnyksta, jos lieka slypinčios kokiame nors nepastebimoje sudarkyto mišinio dalyje.

Itaque in homine praeter corpus datur substantia aliqua incorporea immortalis, quippe inepta in partes resolvi.

Porro unio animae cum corpore in homine consistit in perfectissimo illo consensu, quo motuum series cogitationum seriei respondet, ita ut neque physice corpus, neque occasione corporis Deus seriem cogitationum ex natura mentis sponte nascentium immutet novasque in ea producat, sed potius ipsa anima ex suae substantiae propriae virtute tales sibi modos agendi educat, qui ex primis naturae legibus cum corporis motibus conspirent. Unde fit ut certissime unum animae aut corporis modum aliorum corporum vel Animorum modi consequantur. Neque aliud est operatio unius substantiae in aliam quam actio unius substantiae quam vi consensus generalis consequitur actio alterius substantiae.

Hinc videtur probabile Bruta quae sunt valde nobis Analoga, similiter et plantas quae brutis in multis respondent non tantum [corporea] ratione verum etiam anima constare secundum quam brutum aut planta unica indivisibilis substantia permanens suarum operationum subjectum ducatur. Quod quamvis imaginatione comprehendi nequeat, mente tamen maxime intelligitur. [Am Rande: Probabile judico plantas et bruta esse animata, asseverare tamen aliquid de ullo speciatim corpore praeter humanum cujus intimam experientiam habeo non possum. Interim illud affirmare audeo inesse ipsis corpora animata vel animatis analogia seu substantias.]

Hujusmodi autem animae nunquam pereunt, sed cum perire videntur in aliqua mixti corrupti parte inconspicua involutae remanent.

Abejonė

Turint keletą akmenų A, B, C, privalu pirma suprasti arba akmenį A, arba B, arba C. Tačiau to paties nėra, kuomet kalbame apie sielą, kuri su kitomis sielomis nesudaro kūno. Atrodo, kažkuo keblus yra argumentas, kad jei Visatoje esama substancijų rinkinių, t. y. kūnų, tai būtinai yra ir kažkas, kas yra vientisa ir nedali substancija. Juk teisingai tai galima išvesti tada, kai šis vienumas sudaro rinkinį iš vidaus, t. y. kaip kokia nors dalis. Tačiau šis substancinis vientisumas rinkinio iš vidaus nesudaro ir nėra kokia nors dalis – jis apskritai yra suvokiamas kaip iš esmės kitoks. Kodėl tuomet jo reikia, kad koks nors rinkinys egzistuotų?

Atsakymas

Neteigiui, kad kūnas susideda iš sielų ar kad kūną sudaro sielų rinkinys, tačiau teigiui, kad jį sudaro substancijų rinkinys. Taip pat siela, tinkamai ir tiksliai kalbant, yra ne substancija, o substancinė forma arba pirminė forma, glūdinti substancijoje, t. y. pirmasis aktas, pirmasis veiklusis gebėjimas. Argumento esmė ta, kad kūnas yra ne substancija, o substancijos arba substancijų rinkinys. [Parašėte: Kūnas yra ne vientisa substancija, o substancijos arba substancijų rinkinys, todėl arba nėra jokios substancijos, arba ji kažkas kita nei kūnas. Be to, arba kūnuose nėra nieko substancialaus ir kūnai yra tik reiškiniai, arba kūnas apima nedalias substancijas, kurios nebėra rinkiniai. Šiaip ar taip, šios substancijos, kurių rinkinys jis yra, kūną steigia arba, jei taip kažkas nori sakyti, substancijos jį sudaro. Ir jei kas nors nori tuos dalykus vadinti dalimis, tai man netrukdo. Tačiau geometrai dalies vardą suteikia tik tiems sudedantiesiems, kurie

Dubium

Pro multitudine lapidum A, B, C debet prius intelligi lapis A vel B vel C. At non idem est in anima quae cum aliis animabus non constituit corpus. Et videtur aliquid difficultatis esse in hac ratiocinatione. Dantur in universo aggregata substantiarum corpora. Ergo datur necessario aliquid quod sit unica indivisibilis substantia. Etenim tunc consequi legitime inferretur, si haec unitas intrinsece tanquam pars hujusmodi aggregatum componeret. Nam hoc unum substantiale non constituit intrinsece aggregatum, nec est portio aliqua, sed omnino essentialiter diversum intelligitur. Quomodo igitur requiritur ut subsistat hoc aggregatum?

Declaratio

Non dico corpus componi ex animabus, neque animarum aggregato corpus constitui; sed substantiarum. Anima autem proprie et accurate loquendo non est substantia, sed est forma substantialis seu forma primitiva inexistens substantiae, primus actus, prima facultas activa. Vis autem argumenti in hoc consistit, quod corpus non est substantia sed substantiae, seu substantiarum aggregatum [Am Rande: Corpus non est una substantia, sed substantiae seu aggregatum substantiarum, ergo aut nulla erit substantia aut alia quam corpus. Et vel nihil substantialis inest corporibus adeoque corpora erunt phaenomena tantum, vel in corpore continentur substantiae indivisibiles, quae non sint amplius aggregata. Utique autem substantiae illae quarum aggregatum est [constituunt] corpus, vel si ita loqui velit aliquis componunt. Et si quis talia velit partes appellare per me licet. Geometrae tamen iis

yra bendrarūšiai visumai ir jie taško paprastai nevadina linijos dalimi. Santykiai tarp linijos ir taško bei kūno ir substancijos skiriasi. Juk abstrakčiose linijose nėra apibrėžto padalijimo, yra tik neapibrėžtas kiekis galimų padalijimų, o išties aktualiuose dalykuose padalijimai yra tikri (*factae*) ir materijos perskyrimas atsispindi formose. Kaip taškai dalyvauja įsivaizduojamame perskyrime, taip sielos dalyvauja tikrame. Linija nėra taškų rinkinys, nes jie nėra aktualios linijos dalys. Tuo tarpu materija yra substancijų rinkinys, nes jos yra aktualios materijos dalys.] Taigi, arba nėra jokios substancijos nei substancijų, arba esama kažko kito nei kūnų. Be to, nors šių substancijų rinkinys sudaro kūną, tačiau nesudaro jo tarsi dalys, nes dalis visada yra tos pačios rūšies, kaip visuma. Tuo pat būdu taškai nėra linijų dalys. Tačiau organiniai kūnai, sudaryti iš tų substancijų, kurios yra įtrauktos į kokią nors materijos masę, yra tos masės dalys. Šitaip žuvų tvenkinyje yra daugybė žuvų, o kokios nors vienos žuvies skysčiai vėl yra tarsi tvenkinys, kuriame gyvena kitos žuvys ir kiti savitos rūšies gyvūnai, ir taip iki begalybės. Taigi, materijoje visur pilna substancijų, kaip linijoje taškų, ir kaip nėra jokios linijos dalies, kurioje nebūtų begalybės taškų, taip nėra jokios materijos dalies, kurioje nebūtų begalybės substancijų. Kaip taškas nėra linijos dalis, tačiau linija, kurioje yra taškas, yra kažko dalis, taip ir siela nėra materijos dalis, tačiau kūnas, kuriame ji glūdi, yra. Svarstyti, ar galima išties sakyti, kad gyvūnas yra materijos dalis, kaip žuvis yra tvenkinio dalis arba galvijai kaimenės dalis. Iš tiesų, jei gyvūną suprasime kaip dalyką, turintį dalis, t. y. kaip dalų, sunaikinamą kūną su siela, tuomet reikia pripažinti, kad jis yra materijos dalis, nes kiekviena materijos dalis turi savo dalis. Tačiau nevalia pripažinti, kad

tantum constituentibus quae toti homogenea sunt nomen partis imponunt, neque punctum appellare solent lineae partem. Discrimen est inter relationem lineae ad puncta, et corporis ad substantias. Nam in lineis intelligibilibus nulla est divisio determinata, sed possibiles indefinitae, in rebus vero actuales divisiones sunt factae, et instituta resolutio materiae in formas. Quod puncta sunt in resolutione imaginaria, id animae in vera. Linea non est aggregatum punctorum, quia in linea non sunt partes actu. Sed materia est aggregatum Substantiarum, quia in materia sunt partes actu]. Ergo aut nulla datur substantia, adeoque nec substantiae, aut datur aliquid aliud quam corpus. Porro etsi harum substantiarum aggregatum constituat corpus, non tamen constituunt per modum partis, quia pars semper toti homogenea est, eodem modo ut puncta non sunt partes linearum. Interim corpora organica substantiarum in aliqua materiae massa inclusarum, sunt partes hujus massae. Ita in piscina insunt multi pisces; et humor cujusque piscis rursus est quasi piscina quaedam in qua velut alii pisces aut sui generis animalia stabulantur; et ita porro in infinitum. Ubique igitur in materia sunt substantiae, ut in linea puncta. Et ut nulla datur portio lineae, in qua non sint infinita puncta, ita nulla datur portio materiae in qua non sint infinitae substantiae. Sed quemadmodum non punctum est pars lineae, sed linea in qua est punctum, ita quoque anima non est pars materiae, sed corpus cui inest. An vero dici possit animal esse partem materiae, uti piscis est pars piscinae, armentum gregis, considerandum. Et vero si animal concipiatur ut res habens partes, id est ut corpus anima praeditum, divisibile, destructibile; concedam esse partem materiae, cum omnis pars materiae habeat partes; sed non concedam

tokia yra substancija arba nesunaikinamas dalykas. Tas pat galioja žmogui. Juk jei žmogus yra pats *Ego*, tai jis negali būti nei padalintas, nei sunaikintas ir nėra vienuose materijos dalis; tačiau jei žmogaus vardu suprasime tai, kas žūva, tuomet žmogus bus materijos dalis. Teisingai nesunaikinamais yra vadinami siela, protas, *Ego* ir kita, kas nėra materijos dalis.

Tiek.

Apie kūną ir išties vientisą substanciją

Kūnas yra ne substancija, o substancijų rinkinys. Jis sudarytas iš daugybės tikrovėje atskirų dalykų, kaip malkų eilė, akmenų krūva, banda, kareivių būrys, tvenkinys, kuriame plaukioja daug žuvų. Kiekvienas kūnas yra realiai dalus į daugybę jame pačiame esančių kūnų.

Juk nėra substancijų, jei nėra substancijos, ir nėra daugio, jei nėra vienetų, todėl yra būtina, kad už kūnų būtų kokios nors išties vientisos ir nedalios substancijos, kurių rinkiniai sudarytų kūnus.

Filosofų materialistų klaida yra ta, kad, pripažinę vienovės būtinumą, jie substancijos ieško materijoje, tarsi galėtų būti koks nors kūnas, kuris būtų tikrai vientisa substancija. Todėl jie griebiasi atomų kaip analizės terminų. Tačiau, nors kiekvieną kūną sudaro atskiros substancijos, nepasakoma, ar dalys yra rišlios, ar ne. Be to, negalima pateikti atomų nedalumo pagrindo.

Kadangi visi kūnai yra masės arba daugybės kūnų rinkiniai, tai joks kūnas nėra substancija ir dėl to substancijos reikia ieškoti nekūninėje prigimtyje.

esse substantiam neque rem indestructibilem; idem est de Homine. Nam si homo sit ipsum Ego, neque dividi neque interire potest, neque pars est materiae homogenea; sin hominis appellatione intelligatur id quod perit; homo erit pars materiae; illud vero indestructibile dicetur Anima, Mens, Ego, quod pars materiae non erit.

Tantum.

DE CORPORE ET SUBSTANTIA VERE UNA

Corpus non est substantia, sed aggregatum substantiarum. Constat enim ex pluribus realiter distinctis, quemadmodum strues lignorum, congeries lapidum, grex, exercitus, piscina in qua multi natant pisces; et unumquodque corpus actu divisum est in plura corpora contenta.

Jam non dantur substantiae, ubi non datur substantia, nec dantur numeri, nisi sint unitates, itaque necesse est praeter corpora dari substantias quasdam vere unas seu indivisibiles quarum aggregatis corpora constituentur.

Error philosophorum materialium in eo est, quod agnita necessitate unitatis, substantiam in materia quaesivere, quasi corpus ullum dari posset, quod revera esset una substantia. Itaque ad atomos confugere tanquam terminos analyseos. Cum tamen omne corpus constet ex diversis substantiis, nec referat utrum partes cohaereant an non. Praeterquam quod ratio indivisibilitatis in atomis reddi non potest.

Itaque cum omne corpus sit massa seu aggregatum plurium corporum; nullum corpus est substantia; et proinde substantia extra corpoream naturam quaerenda est.

Taip pat substancija yra kažkas išties vientiso, nedalaus bei neatsirandančio ir neišnykstančio; ji yra veiksmo ir patyrimo subjektas, o vienu žodžiu, ji yra tai, ką suvokiu sakydamas *Ego* (moy), t. y. kažkas, kas išlieka, net jei mano kūnas pakeičiamas dalimis, nes mano kūnas, man išliekant, išties yra nuolatiniame kitime. Negalima įvardyti jokios mano kūno dalies, kuri būtų būtina mano išlikimui, nors manęs niekada nėra be kokios nors vientisos materijos dalies.

Aš vis dėlto turiu su organiniu kūnu reikalų, nors jame nėra nieko, kas būtų būtina mano išlikimui.

Kažką panašaus galvoju apie kiekvieną gyvūną arba, kitaip tariant, apie kiekvieną vieną ir tikrai vientisą substanciją.

Kiekvienoje materijos dalelėje yra begalybė paprastų substancijų arba kūrinų (*creaturae*). Materija susideda iš jų ne kaip iš dalių, o kaip iš steigiančiųjų pradų arba betarpiškų sąlygų (*requisitis immediatis*), visai kaip taškai dalyvauja kontinuumo esmėje ne kaip dalys. Juk kas nėra vienu ar visumai, tas nėra jos dalis, o substancija nėra vienu ar šė nei materijai, nei kūnui; nė kiek ne daugiau nei taškas linijai.

Substancijose nėra nieko daugiau nei ta prigimtis arba pirminė jėga, iš kurios plaukia jos vidinių veiksmų grandinė.

Iš bet kurios substancijos arba jos prigimties būsenos galima pažinti tą grandinę arba visas kitas jos praeities ir ateities būsenas.

Maža to, kiekviena substancija įtraukia visą Visatą ir iš jos būsenos galima pažinti ir kitų substancijų būsenas.

Skirtingų substancijų grandinės tobulai savyje dera ir kiekviena grandis savitu būdu išreiškia visą Visatą. Šiame derėjime glūdi sielos ir kūno vienovė, taip pat tai, ką vadiname išoriniu substancijų veiksmu.

Est autem substantia aliquid vere unum, indivisibile, adeoque ingenerabile et incorruptibile, quod est subjectum Actionis et passionis; et ut verbo dicam, id ipsum quod intelligo cum dico Ego (moy), quod subsistit, etsi corpore meo per partes sublato, uti certe corpus meum in perpetuo fluxu est, superstite me. Nulla assignari potest pars corporis mei quae ad subsistentiam mei necessaria sit, nunquam tamen ego sum sine aliqua materiae parte unita.

Interim ego corpore organico opus habeo, quanquam nihil in eo sit, quod sit necessarium ad subsistentiam mei.

Analogum aliquid in omni intelligo animali, et ut verbo dicam in omni substantia vera vereque una.

Infinite autem sunt substantiae simplices seu creaturae in qualibet materiae particula; et componitur ex illis materia, non tanquam ex partibus, sed tanquam ex principiis constitutivis, seu requisitis immediatis, prorsus ut puncta continui essentiam ingrediuntur non tamen ut partes; neque enim pars est, nisi quod toti homogeneous est, sed substantia materiae seu corpori homogenea non est; non magis quam lineae punctum.

In omni substantia nihil aliud est quam natura illa seu vis primitiva, ex qua sequitur series operationum ejus internarum.

Ex quolibet statu substantiae seu natura ejus cognosci potest series, seu omnes ejus status praeteriti et futuri.

Praeterea quaevis substantia involvit totum universum, et cognosci potest ex statu ejus etiam status aliarum.

Diversarum substantiarum series perfecte consentiunt inter se, et unaquaeque exprimit totum universum secundum modum suum. Et in hoc consensu consistit unio animae et corporis, itemque id quod operationem substantiarum extra se appellamus.

Kuo substancija yra tobulesnė, tuo aiškiau išreiškia Visatą.

Skirtumas tarp linijos sandaros iš taškų bei materijos sandaros iš substancijų

Būdas, kuriuo taškai sudaro liniją, ir būdas, kuriuo substancijos sudaro materiją, skiriasi tuo, kad taškų skaičius yra neapibrėžtas, o substancijų skaičius, nors ir begalinis, tačiau yra tikslus ir apibrėžtas, nes kyla iš aktualaus, o ne tik iš galimo materijos padalijimo. Be to, materija yra dali ne visais įmanomais būdais, o tik kai kuriais, išlaikant santykius, kaip, pavyzdžiui, mašinoje, tvenkinyje, kaimenėje. Linija nėra taškų rinkinys, o kūnas yra substancijų rinkinys.

Tie, kurie palaikė atomų teoriją, matė dalį tiesos. Jie teisingai pastebėjo, kad reikia viską suvesti į kažką vieno ir nedalaus, kažką, kas yra daugialypumo pamatas; tačiau jie klydo dėl to, kad vientisumo ieškojo materijoje ir tikėjo, kad gali būti kūnas, kuris išties būtų vientisa ir nedaloma substancija.

Reikia apsvarstyti, ar materijoje neprivalo būti nieko daugiau, nei tokios nedalios substancijos.

Dalis už visumą mažesnė

Apibrėžimas

Mažesnis yra tas, kuris yra lygus kito (žinoma, didesnio) daliai.

Aksioma

Kiekvienas yra pats sau lygus.

Quo perfectior substantia est, eo distinctius exprimit universum.

DIFFERENTIA INTER CONSTITUTIONEM LINEAE EX PUNCTIS ET MATERIAE EX SUBSTANTIIS

Hoc interest inter modum quo Linea constituitur punctis, et quo Materia constituitur ex substantiis quae in ea sunt, quod punctorum numerus non est determinatus, at substantiarum numerus etsi infinitus sit tamen est certus ac determinatus, nascitur enim ex actuali divisione materiae non ex possibili tantum. Neque enim materia divisa est omnibus modis possibilibus, sed certis quibusdam proportionibus servatis, ut Machina, piscina, grex. Linea non est aggregatum punctorum cum tamen corpus sit aggregatum substantiarum.

Qui Atomos stabilivere, viderunt partem veritatis. Agnoverunt enim ad unum aliquid indivisibile deveniendum esse, quod sit basis multitudinis, sed in eo errarunt, quod unitatem in materia quaesiverunt, credideruntque posse corpus dari quod vere sit substantia una indivisibilis.

Considerandum an non debeat aliquid esse in Materia praeter substantias illas indivisibiles.

PARS TOTO MINOR

Definitio

Minus est, quod parti alterius (nempe Majoris) aequale est.

Axioma

Quodlibet sibi ipsi aequale est.

Įrodymas

Kas tik yra lygus visumos daliai, tas yra už visumą mažesnis, iš mažesnio apibrėžimo.

Taip pat dalis yra lygi visumos daliai (pati sau), iš aksiomos.

Taigi, dalis yra mažesnė už visumą.
Q. E. D.

Demonstratio

Quidquid parti Totius aequale est, id Toto minus est, per def. Minoris.

Jam pars est aequalis Parti Totius, nempe sibi ipsi, per Axioma.

Ergo pars Toto minor est. Q. E. D.

Versta iš: Gottfried Wilhelm Leibniz.

Sämtliche Schriften und Briefe, Sechste Reihe: Philosophische Schriften. Bd. 4.

Berlin: Akademie Verlag, 1999, p. 1666–1674.

Iš lotynų kalbos vertė **Laurynas Adomaitis**